

אבות המלאכות האסורות בשבת

ר' עובדיה מברטנורא

משנה ב

אבות מלאכות מניינם ארבעים חסר אחת - שלושים ותשעה⁷⁸:

אין לו לדעת איזו מלאכה אסורה ואיזו מלאכה מותרת, אא"כ ישב ועסק לפני חכמים בהלכות שבת. וה"ה שחייב על ב' תולדות של ב' אבות חלוקות על כל אחת חטאת אחת, אבל אי עבד אב ותולדה דידיה, או ב' תולדות של אב אחד, לא מחייב אלא חדא, כדקתני סיפא העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת אינו חייב אלא אחת, כגון ב' תולדות

אחד עשר אבות מלאכות בהכנת המזון: הזרע זרעים בקרקע, תולדותיו: הנוטע, המבריך, המרכיב, החותך והמשקה את הזרעים, והחורש את הקרקע, תולדותיו: החופר בקרקע, המשווה גומות בשדה וכל מלאכה המייפה את הקרקע⁷⁹, והקוצר תולדותיו:

של אב א', משום דהוי כעושה וחוזר ועושה בהעלם אחת ואין חלוק חטאות בהעלם אחת, אלא בגופי עבירה שאינן דומים, או בחלוק שבתות לענין שגגת שבת: **ב הזרע החורש**. הא דלא תנא החורש ברישא והדר הזרע כדרך כל הארץ, לאשמעינן שאם היה קרקע קשה וחרשו זרעו ואחר כך חזר וחרשו, מחייב אחרישה שנייה משום חורש: **הקוצר**. בזרעים, והמלקט באילנות, חייב משום

ביאורים והרחבות

אסורה, אם יאמרו לו: "שבת היום", לא יפרוש ממלאכה, שהרי גם הוא יודע ששבת היום, אבל אם יאמרו לו: "מלאכה זו שאתה עושה אסורה" - מיד פורש. רב נחמן אומר הסבר אחר, כששכח עיקר שבת - שגגה אחת היתה בידו ומביא קרבן אחד, ואילו כשיודע ששבת היום - שגגות הרבה הן, שהרי בכל מלאכה שוגג הוא, ולכן עליו להביא קרבנות כמספר השגגות. עוד שואלין (שם): חילוק מלאכות מנלן (שיש חיוב קרבן על כל מלאכה ומלאכה)? והשיבו: אמר **שמואל**: אמר קרא (שמות לא, יד): "מחלליה מות יומת" - התורה רבתה מיתות הרבה על חילול אחד (מהכפילות "מות יומת" למדין, שחילול שבת אף שהיא עבירה אחת, יש בה פרטים הרבה). ושואלין: הרי הפסוק הזה במזיד נאמר? והשיבו: אם אינו ענין למזיד - דכתיב (שם לה, ב): "כל העושה בו מלאכה יומת", תנהו ענין לשוגג, ומאי "יומת"? יומת בממון (שיצטרך לשלם קרבנות רבים על חטאו). לימוד נוסף למדו בשם רבי נתן, דתניא: רבי נתן אומר: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" (שם פסוק ג) - מה תלמוד לומר (הרי עצם איסור הבערה כלול באיסור עשיית מלאכה בשבת)? לפי שנאמר (שם פסוקים א-ב): "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם, אלה הדברים וגו' ששת ימים תעשה מלאכה", דברים - הדברים, אלה הדברים (הדגש על "אלה הדברים" שמהם למדין על ל"ט מלאכות), אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני, יכול עשאן כולן בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת? תלמוד לומר (שם לד, כא): "בחריש ובקציר תשבות" (הרי שיש פירוט על איסור חרישה וקצירה). ועדיין אני אומר, על חרישה ועל קצירה - חייב שתיים, ועל כולן אינו חייב אלא אחת, תלמוד לומר: "לא תבערו אש" - הבערה בכלל (כל המלאכות) היתה, ולמה יצאת? להקיש אליה ולומר לך, מה הבערה שהיא אב מלאכה וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליו בפני עצמו.

78. בגמרא (עג, ב) למדין בשם רבי יוחנן, שציינה המשנה את מספר המלאכות אף על פי שמונה היא את המלאכות אחת לאחת, כדי ללמד שאם עשאן כולם בהעלם אחד - חייב על כל אחת ואחת.

79. בגמרא (עג, ב) למדין, שאף על פי שבדרך כלל חורשים ואחר כך זורעים, נקטה המשנה קודם זריעה ואח"כ חרישה, משום שמשנתנו מדברת בארץ ישראל שאדמתה קשה, ואי אפשר

ר' עובדיה מברטנורא

קוצר: **המעמר**. אוסף זרעים תלושים וצוברם אל מקום אחד: הוורה. ברכת לרוח: הבורר. פסולת, בידיו או בכברה: והמרקד. בנפה, ואע"ג דהני כולהו חדא ניהו דלהפריש פסולת מתוך אוכל נעשו שלשתן, משום דשלשתן הוו במשכן אף על גב דדמו להדדי חשיב להו כל חדא באנפי נפשה. אי נמי לפי שאינן בבת אחת אלא זה אחר זה: האופה. לא הויה במשכן, דאין אפייה אלא בפת ופת לא שייכא במלאכת המשכן, אלא תנא סדורא דפת נקט, ומיהו מבשל שהוא מעין מלאכת אופה הוה במשכן, בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני. והמגיס בקדרה, והנותן כסוי ע"ג קדרה העומדת על האש, חייב משום מבשל, וכל הנך קמאי דחשיב במתניתין הזוהע הקוצר הדש וכו', כולהו הוו בסממנין בצבע של מלאכת המשכן: הגוזז צמר. וכל שאר מלאכותיה שייכי בצמר תכלת של מלאכת המשכן: המלבנו. מכבסו בנהר: המנפצו. חובטו בשבט אי נמי סורקו במסרק:

הבוצר ענבים, הגודר תמרים, המוסק זיתים, האורה תאנים, **וְהַמְעַמֵּר** - אוסף את התבואה לערימה אחת, תולדותיו: האוסף פירות או עצים לעשות מהם ערימה אחת, או הנוקב תאנים וחורז אותם על חבל; **הַדֵּשׁ** - מפריד את הגרעין מן המוץ, תולדותיו: המפרק פולים מן השרביטים **וְהַזוֹרֶה** את התבואה ברכת לרוח בכדי להסיר את המוץ; **הַבוֹרֵר** פסולת מאוכל וכדומה, **הַפְּזוֹתָן** מתולדות הטחינה: השוחק קפה במכונת טחינה, המבקע עצים לקיסמים וכדומה, **וְהַמְרַקֵּד** - מסנן את הקמח בנפה⁸⁰, **וְהַלֵּשׁ** את הבצק, **וְהַאֹפֶה**⁸¹.

שלושה עשר אבות מלאכות בעשיית בגד: הגוזז את הצמר תולדותיו: תולש גוצות של עיזים, מורט גוצות העוף, תולש שערות וכדומה, **הַמְלַבְּנו** תולדותיו: מכבס בגד במים, סוחט בגד רטוב, משרה בגד מלוכלך במים, **וְהַמְנַפֵּצו** - שמכה את גיזת

ביאורים והרחבות

לכסות את הזרעים שבה בלי חרישה, ולאחר שזורעים בה, חורשים שנית כדי לכסות את הזרעים (ומשמיעה המשנה שגם זה נחשב חרישה).
80. בגמרא שואלין: היינו זורה, היינו בורר, היינו מרקד (הרי כולן דומות זו לזו, ומטרתן אחת - הפרדת המאכל מן הפסולת)? והשיבו: מלאכות אלו היו במשכן וחשובות הן, ולכן מנה אותם התנא בנפרד. כלומר, שלושת המלאכות הללו - זורה, בורר ומרקד, אמנם מטרה אחת להם, להוציא את הפסולת מתוך האוכל, מכל מקום הואיל ושלשתן היו במלאכת המשכן, נמנו כל אחת כאב מלאכה.
81. בגמרא (עד, ב) למדין שמלאכת "האופה" לא היתה במשכן אלא מלאכת "מבשל", שהרי אין אפייה אלא בפת ופת אינה שייכת במלאכת המשכן, לעומת זאת בישול היה במשכן, שהיו מבשלים את סממני הצבע של תכלת וארגמן ותולעת שני. על פי זה לכאורה היה על התנא לשנות כאן מלאכת "המבשל" במקום "האופה", אלא משום שמשנתנו מפרטת את המלאכות שבהכנת הפת, לפיכך נקטה אפייה במקום בישול.
ראוי לציין שמלאכה אחרת מל"ט מלאכות המוזכרת במשנתנו - הינה "המבעיר", מכאן שאין קשר בין המבשל למבעיר, (כי אפשר לבשל גם ללא הבערה, וכן אפשר להבעיר שלא לצורך בישול אלא לצורך חימום וכדומה).

הצמר במקל או שסורקה במסרק. תולדותיו: סורק את הפשתן, **וְהַצֹּבְעוּ** - צובע את הצמר, וכן כל צובע, **וְהַטְוִיָּה** - העושה חוטים מצמר או מפשתים או מכותנה וכדומה **וְהַמְיִסֵּךְ** - המותח את חוטי השתי בתוך הגול, **וְהַעוֹשֶׂה שְׁתֵּי בְּתֵי נִירִין** - שעשה או תיקן שתי טבעות או שתי לולאות, שבהם מכניס בכל טבעת או לולאה חוט שתי אחד, **וְהַאֲרֹג שְׁנֵי חוּטִין** - מכניס את חוטי הערב בשתי תולדותיו: אריגת רשת, קליעת חוטים וכדומה, **וְהַפּוֹצֵעַ** - קורע **שְׁנֵי חוּטִין** לאחר שגמר האריגה, חותך חוטי השתי הנשארים לתיקון האריגה, **הַקּוֹשֵׁר** קשר של קיימא⁸², **וְהַמְתִּיר** קשר של קיימא, **וְהַתּוֹפֵר שְׁתֵּי תַפְּרוֹת⁸³**, **הַקּוֹרֵעַ עַל מְנַת לְתַפֵּר שְׁתֵּי תַפְּרוֹת** דהוי מקלקל על מנת לתקן⁸⁴

שבעה אבות מלאכות בעיבוד העור: הַצֵּד צְבִי והוא הדין לשאר בעלי החיים, **הַשׁוֹחֵטוּ**, **וְהַמְפְּשִׁיטוּ** את עורו, **הַמּוֹלְחוּ** את העור, שהוא תחילת עיבודו, **וְהַמְעַבְדֵי אֵת עוֹרוֹ** בסיד⁸⁵, **וְהַמּוֹחֵקוּ** - מגרד את שערותיו ומחליקו, **וְהַמְחַתְּכוּ** לרצועות כפי שימוש. **שני אבות מלאכות הנוגעות לכתובה: הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתוֹת**, **וְהַמּוֹחֵק עַל מְנַת לְכַתּוֹב שְׁתֵּי אוֹתוֹת**.

רושמים בקרשים לידע איזה בן זוג וכותב אות בזה ואות בזה, ופעמים שטעה ומוחק:

ביאורים והרחבות

82. בגמרא למדין, שמלאכת הקשירה נלמדת מציידי חלזון שהיו קושרין ומתירין את הרשתות שלהם, לצורך תפיסת החלזון שממנו הפיקו את הצבע למשכן.
83. בגמרא (עד, ב) למדין, שהחיוב בתופר שתי תפירות הוא דווקא כשקשר לאחר שתפר, שאם לא כן אין התפירה של שתי תפירות עומדת ופטור. ונמצא שחייב משום שתי מלאכות: תופר וקושר.
84. בגמרא למדין, שמלאכת הקריעה היתה במשכן, במקרה שתולעת עשתה חור ביריעה, ועל מנת לתקנה יפה בלי קמטים, היו קורעים בצידי החור ותופרים אותו מחדש.
85. גרסינן בגמרא (עה, ב): היינו מולח היינו מעבד? רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו: אפיק חד מינייהו ועייל שירטוט.

ר' עובדיה מברטנורא

המיסך. אורד"ר בלע"ו: בתני נירין. שנותן שני חוטין בתוך הבית ניר: הפוצע. מסיר חוטי הערב מעל השתי או השתי מעל הערב, לצורך אריגה: והקושר והמתיר. שכן צדי חלזון שממנו עושין התכלת קושרין ומתירין, שפעמים צריך ליטול חוטין מרשת זו להוסיף על זו, ומתיר מכאן וקושר כאן: והתופר וקורע. נמי הוי ביריעות, שכן יריעה שאכלה עש ונקבה בו נקב קטן ועגול צריך לקרוע למטה ולמעלה את הנקב שלא תהא התפירה עשויה קמטין קמטין: והתופר שתי תפירות. והוא שקשרן, דאי לא קשרן לא קיימי. ומחייב תרתי משום קושר ומשום תופר: הצד צבי וכל מלאכת עורו נוהגת בתחשים בעורותיהן: המולחו והמעבדו. בגמרא מקשה דהיינו מולח היינו מעבד, אלא אפיק חד מינייהו ועייל שרטוט במקומו, שמשרטט מאבות מלאכות הוא: הממוחקו. מגרד שערו: מחתכו. מקציעו ומחתכו לרצועות וסנדלים: וכותב ומוחק. הוו במשכן, שכן

ר' עובדיה מברטנורא
מכבה ומבעיר. באש שתחת
דוד הסממנין: מכה בפטיש.
הוא גמר מלאכה, שכן אומן
מכה בסדן בגמר מלאכה, ואין
מכה בפטיש חייב אלא בגמר
מלאכה. ומנינא דרישא דמנה
אבות מלאכות ארבעים חסר
אחת, אף על גב דהדר חשיב
להו חדא חדא, אתא לאשמעינן
דאפילו עביד אינש כל מלאכות
שבעולם בשבת אחת, בהעלם
אחת, אי אפשר שיתחייב יותר
מארבעים חטאות, דכולהו
שאר מלאכות תולדות להנך
אבות, ואשתכח דעביד אב
ותולדה דיליה ולא מחייב אלא
חדא: ג כל הכשר להצניע.
שהוא דבר העשוי לצורך
האדם: ומצניעין כמוהו. שיש
בו שעור הראוי להצניעו: אין
חייב אלא המצניעו. אם נעשה
חביב על אדם אחד והצניעו,
חייב על הוצאתו אם הוציאו,
אבל אדם אחר אינו חייב עליו,
דלגביה לאו מלאכה היא:
ד עצה. תבן של מיני קטניות:
כמלוא פי גמל. שיעורו גדול

שש מלאכות אחרונות: הבונה בנין, והסותר בנין;
המכבה אש, והמבעיר; המכה בפטיש לשם
גמר מלאכה, וכל גמר מלאכה בכלל מלאכת "מכה
בפטיש"; המוציא מרשות לרשות כגון שעקר
מרשות היחיד והניח ברשות הרבים או להיפך. הרי
אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת⁸⁶:

משנה ג

ועוד⁸⁷ כלל אחר אמרו מלבד ה"כלל גדול"
שבתחילת הפרק: כל חפץ הפשר - הראוי להצניע
- לשמור אותו, ומצניעין בשיעור כמוהו - שבני
אדם מחשיבים שיעור זה, והוציאו בשבת בשוגג
- חיב עליו חטאת אף אם המוציאו עשיר ואינו
חשוב בעיניו⁸⁸. וכל חפץ שאינו פשר להצניע או
שהחפץ ראוי, אולם - ואין מצניעין שיעור כמוהו
ורק אחד החשיבו והצניעו, והוציאו בשבת בשוגג
- אינו חיב אלא זה המצניעו⁸⁹:

משנה ד

המוציא תבן של תבואה, שיעורו לחיוב הוא
כמלא פי פרה שהואיל והתבן הוא מאכל פרה,
הולכים אחר שיעורה להוצאת שבת. המוציא עצה -
תבן של מיני קטניות, שיעורו כמלא פי גמל הגדול

ביאורים והרחבות

86. גרסינן בגמרא (עה, ב): "אלו" - לאפוקי מדרבי אליעזר, דמחייב על תולדה במקום אב.
"חסר אחת" - לאפוקי מדרבי יהודה, דתניא: רבי יהודה מוסיף את השובט (המיישר את חוטי
השתי) והמדקדק (המיישר את חוטי הערב), אמרו לו: שובט הרי הוא בכלל מיסך, מדקדק הרי
הוא בכלל אורג.

87. הקדמה: מכאן ואילך דנה המשנה בפרטי אבות המלאכות שנשנו לעיל. תחילה דנה
המשנה בדיני הוצאה שבה סיימה במשנה הקודמת. ממשנתנו ואילך דנים בקביעת השיעור
לכל מיני דברים לענין החיוב בהוצאתם מרשות לרשות.

88. גרסינן בגמרא (עה, ב): אמר רבי יוסי בר חנינא: האי (משנתנו) דלא כרבי שמעון, דאי כרבי
שמעון האמר (לקמן, ה, א) "לא אמרו כל השיעורין הללו אלא למצניעיהן" (לכן לשיטת רבי
שמעון מי שהדבר אינו חשוב בעיניו, אף אם יש בו כשיעור הנזכר במשנה - אינו חייב על הוצאתו).

89. גרסינן בגמרא (עו, א): אמר רבי אלעזר: הא דלא כרבי שמעון בן אלעזר, דתניא: כלל
אמר רבי שמעון בן אלעזר: כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו והוכשר לזה והצניעו,
ובא אחר והוציאו - נתחייב זה (המוציא) במחשבה של זה (המצניע), שלא כדברי משנתנו שחייבה
רק את המצניע עצמו).